

כי יצאה בי יד ה'
קבלת הייסורים ודמותה של נעמי
הרב ארלה הראל - ראש ישיבת שילה

א. בחוסר כל
ב. יד ה'
ג. הבדל בין שני שמות

א. בחוסר כל

מגילת רות, אותה אנו נוהגים לקרוא בחג השבועות, עוסקת, כמרומוז בשמה, בעיקר בדמותה של אותה אשה נפלאת-הוד, הלא היא רות, אמא של מלכות.

לעתים, מתוך שאנו שבים ומתבוננים בכל שנה מחדש בדמות מיוחדת זו, נעלמת בתוך הערפל דמותה המיוחדת של חמותה, הלא היא נעמי.

הבה נעיין מעט בדמותה של צדקת זו, המהווה מקור השראה עבור כל אחד ואחד, בהתמודדותה עם קבלת ייסורים.

נעמי, כידוע, שתתה את כוס התרעלה עד תומה. היא יורדת בעקבות בעלה אלימלך לשדה מואב, ושם ראשית מתאלמנת מבעלה, ולאחר מכן מאבדת גם את שני בניה. יש לזכור דבר נוסף - מחלון וכליון מתו לאחר כעשר שנות נישואין לערפה ורות, כפי שעולה מפשטי המקראות (וע"ש במדרש רבה, שאין הכוונה לעשר שנים במדויק, אלא פחות או יותר). בכל אותן עשר שנים, לא זוכים מחלון וכליון להיפקד בזרע, דבר טרגי כשלעצמו. כמובן שדבר זה מעצים מאוד את הקושי בפטירתם - לו היו מתים לאחר שזכו להקים שם, והיו משאירים אחריהם

צאצאים, מעמדה של נעמי כסבתם, היה משתנה מאוד. נעמי, למעשה, נותרה לבדה בעולם, בגיל בו איננה יכולה להפוך לאם יותר ["כי זקנתי מהיות לאישי" - "שאנשא לו ואוליד בנים" (פרק א' פס' י"ב ורש"י)], ובעצם היא חסרת כל. את כל ממונה איבדה, כפי שהיא מפרטת בשובה לבית לחם; את כל משפחתה איבדה - הרי בשובה לבית לחם, אנו לא שומעים על מפגש כל שהוא שלה עם בני משפחה (וזו אכן שאלה - וכי לא היו לה כלל קרובים בעירה? אחים, אחיות, בני דודים, משהו? ייתכן והיא לא היתה בת בית לחם מן המקור, אלא התגוררה שם בעקבות נישואיה לאלימלך, ומשפחתה היתה מאזור מרוחק. אך, אם כן, מדוע איננה שבה לבית הוריה ולמחוזות ילדותה? הדבר צריך עיון). את כל אשר היה לה איבדה, וכעת היא תלושה ואבודה.

למעשה בעולם החברתי של אותם ימים, נעמי ממש חסרת כל משענת: אין לה שום בסיס כלכלי ומשפחתי, והיא נטולת כל זכויות.

ב. יד ה'

לאור כל זאת, היינו מצפים לתגובה קשה מצד נעמי, תגובה מלאה בהתרסה, בהטחה כלפי שמיים. הבה ונבדוק יחדיו כיצד מגיבה נעמי לכל הקורות אותה, ולאן היא לוקחת את מה שעבר עליה.

בשני מקומות אנחנו נפגשים עם קבלת הדין של נעמי, באופן ישיר: הראשון, בנאומה מול כלותיה: "כי מר לי מאוד מכם, כי יצאה בי יד ה' " (א' י"ג). נעמי **יודעת** מניין בא לה הכל. לרגע היא איננה מאבדת את אמונתה, ויודעת כי מאת ה' היתה זאת, גם אם היא נפלאה מעינינו.

"**יד ה'**" מבטאת במקרא, דרך כלל, גלוי השגחה אלוקית, ברובה על דרך מידת הדין. למשל: "למען יראו וידעו, וישכילו יחדיו, כי יד ה' עשתה זאת וקדוש ישראל בראה" (ישעיהו מ"א, כ'), פסוק המתאר מציאות בה השגחת ה' בעולם ועשיית המשפט בחייבים מתבררת

כי יצאה בי יד ה'

ומתגלה לעין כל; או - "מי לא ידע בכל אלה כי יד ה' עשתה זאת" (איוב י"ב ט'), פסוק המתאר את הבנת איוב (הכל-כך מזכיר את נעמי - אובדן הרכוש והילדים!) שכל מה שעובר עליו הוא מאת ה'.

אם כן, ראשית כל, נעמי מגלה לנו את חוסן אמונתה, את עצם עובדת היותה מאמינה, גם בתוך הקושי, כי כל מה שעבר ועובר עליה בא מאת ה'.

אך, לא די בזה - נעמי גם יודעת להתבונן לעומק הדברים: במקום השני בו אנו מוצאים את קבלת הדין של נעמי, ישנו פירוט רחב יותר. הבה נלמד שני פסוקים אלו ונעיין בהם: "ותאמר אליהן, אל תקראנה לי נעמי, קראו לי מרא, כי המר ש-די לי מאוד". נעמי איננה מטייחת את המציאות הקשה, ועומדת מולה מפוכחת ומודעת.

"אני מלאה הלכתי, וריקם השיבני ה', למה תקראנה לי נעמי, וה' ענה בי, וש-די הרע לי" (א' כ-כ"א). בפסוקים אלו, חוזרת נעמי 4 פעמים (!) על ייחוס קורותיה אל ה' יתברך -

1. **המר ש-די לי מאוד;**
2. **ריקם השיבני ה';**
3. **ה' ענה בי;**
4. **ש-די הרע לי.**

כמה שאלות עולות מהתבוננות בפסוקים אלו:

- א. מה זה מרא / מרה?
- ב. מהו הניגוד בין מלאה וריקם?
- ג. מהו ההבדל בין "המר לי" ל"הרע לי"?
- ד. מדוע כופלת ומכפלת נעמי את תיאור יד ה'?
- ה. מהי משמעות השמות השונים (ש-די / ה') בשני הפסוקים?

וננסה לבאר, במהלך כולל, שאלות אלו.

תיאור מסכנותה של נעמי:

המתבונן בפסוקים אלו יבחין מיד שיש בהם שני אלמנטים:

1. תיאור סבלה של נעמי.

2. הייחוס של סבל זה אל ה'.

תיאור סבלה של נעמי מתואר בצבעוניות רבה: ראשית-כל נעמי משנה את שמה משם המבטא נועם ותענוג למרה, הפך התענוג (עפ"י ראב"ע ורלב"ג). היא מתארת את עצמה כמרירת נפש (תרגום יוב"ע) ואת עונייה ואביונותה (מלבי"ם). היא גם מנגידה אשר היה לה (מלאה) להווה (ריקם) ובזה מדגישה את החסר לה: בנים וממון (רש"י וראב"ע) ובעל (תרגום שם). היא לא מפספסת כלום - לא מטייחת את המציאות הקשה, ועומדת מולה מפוכחת ומודעת.

ולמרות זאת, למרות שהיא מודעת היטב לחומרת מצבה, היא לא שוכחת מנין כל זה בא לה - מאת ה'. לכן היא מקפידה להזכיר את שם ה' על כל דבר ודבר שוב ושוב. יתירה מזאת - בפסוק כ' היא מתארת את הסבל עצמו. אך, בפסוק כ"א היא עוברת לקבלת הדין, כך עפ"י חז"ל והמפרשים. את הלשון בפסוק "ה' ענה ביי" מתרגם יונתן בן עוזיאל: "מן קדם ה' אסתהיד לי חובתי", כלומר, מה שעשה לי ה', ככל מעשי הרעים עשה, ופרע לי את חובי כלפי שמיא. וכך מפרש רש"י: "העיד עלי שהרשעתי לפניו (ועיין רלב"ג באריכות). דבר אחר - ענה בי מידת הדין". ואפילו יותר מכך - לא רק את הרע היא מייחסת אל ה' ומצדיקה אותה, אלא, בפרספקטיבה רחבה אף את הטוב היא בוחנת בעין כזו: "כי ה' ענה בי - רצונו לומר, ההצלחה הקודמה (בימים הטובים), היתה רק התראה, שבזה התרה בי, שאיטיב את דרכי, כי ישליכני ממרום ההצלחה הזאת לעומק, וכך היה" (מלבי"ם). כמה אמונה, כמה גדלות נפש, כמה עומק! לא רק את המכות שניחתו עליה נעמי מייחסת להשגחה העליונה, ומצדיקה אותן כמגיעות לה על חטאיה - גם את תקופת השפע, שכל אדם מצליח נוטה לייחס לעצמו,

היא תולה בה', ורואה בה התראה על המציאות הדורשת תיקון, שלצערנו לא נלמדה בזמן.

ג. הבדל בין שני שמות

ועתה לחילופי השמות (שם הויה ושם ש-די).
כידוע, נושא היחס בין שני שמות אלו נידון רבות במהלך הדורות. מוקד הדיון הינו סביב פסוקי פתיחת פרשת וארא, בהם אומר ה' למשה: "וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב בא-ל ש-די, ושמי ה' לא נודעתי להם". (שמות ו' ג'). עפ"י פסוקים אלו, ישנו ניגוד מסוים בין שם הויה לשם ש-די. הפרשנים במקום עוסקים בכך בהרחבה, ואין כאן המקום להאריך. אנו נתמקד בפירושו של **רבי אברהם אבן עזרא** במקום הטוען כי ישנן שתי התגלויות של ההשגחה האלוקית: התגלות בתוך המרקם הטבעי והיא מיוצגת ע"י שם הויה, מהוה כל המציאות, בורא עולם, והתגלות ניסית משודדת מערכות תבל, המיוצגת ע"י שם ש-די שאמר לעולמו (להעלם) די. כביכול, כאשר משתמש אלוקים בשם ש-די, הוא אומר לעולם, הפועל באופן טבעי מכח שם הויה, די, כעת אני מנהל את העניינים, בדרך שנראית לא טבעית, לא מתאימה לחוקי הטבע הנורמאליים, בדרך ניסית (הבנת דברי הראב"ע נתונה במחלוקת, ואנו הלכנו כאן לאור דרכו של ר' אשר וייזר. המעוניין להרחיב, יעיין במקום באריכות, ובמפרשי הראב"ע).

עפ"י פירושו זה, נעמי מקבלת את הדין פעמיים: האחד, בפעולות הנורמאליות, הבאות לידי ביטוי בשם הויה, וגם במעשים הלא-נורמאליים (והרי מה שעבר עליה הוא חריגה מוחלטת מחוקי ההסתברות הנורמאליים!), הבאים לידי ביטוי בשם ש-די. בכל אחד מן הפסוקים - זה **המתאר** את קורותיה, וזה **המעניק להם משמעות**, היא מזכירה גם את שם הויה וגם את שם ש-די, כאומרת: הכל מאיתו, הרגיל והחריג, הקיום והחידלון, היש וההעדר.

זוהי, ללא ספק, מדרגה גבוהה מאוד של קבלת הדין, היכולת להכיר בשליטת ה' במציאות על כל חלקיה, לדעת כי גם ההתנהלות הנתפסת כטבעית, היא בעצם יד ה', גם שרשרת אירועים טבעית, של מוות וירידה מן הנכסים היא בעצם ענישה אלוקית.

[בהערת סוגריים, מן הראוי להזכיר, שחז"ל מנמקים בשלש דרכים את הענשתם של אלימלך, מחלון וכליון, והחטא המרכזי ביותר שמיוחס להם, הוא חטא עזיבת ארץ ישראל, אשר לצערנו בדורנו לא מתייחסים אליו בחומרה הנדרשת, ורבים נכשלים בו מבלי משים כלל, ונהיה כהיתר ממש. יש לעורר על כך רבות, ולאור חומרת ענישתם של גדולי הדור ההוא, שלא עמדה להם זכותם ומתו, יש להבין מהי חומרת חטא זה, של עזיבה (גם אם זמנית) של ארץ קדשנו].

לסיכום אנו נפגשים עם דמות מיוחדת במינה, בעלת כוחות נפשיים עמוקים. ולכן גם בסיומו של מעשה לאחר לידת עובד, מתבקשת האמירה - "ברוך ה' אשר לא השבית לך גואל היום" - גם על הטוב יש לקרוא את שם ה', ומי שיודעת להודות על הרע, יודעת גם להודות על הטוב!

יהי רצון שאף אנו נלמד מדמותה הגדולה ונדע לברך על הרעה, בשמחה ובטוב לבב כשם שאנו מודים על הטובה!